

4. Шатило О. А. Опорний конспект лекцій з дисципліни «Публічне адміністрування» / Житомирський державний технологічний університет. Житомир: кафедра менеджменту організацій і адміністрування ЖДТУ, 2014. 51 с.

5. Державне управління: навч. посіб. / А. Ф. Мельник, О. Ю. Оболенський, А. Ю. Васіна, Л. Ю. Гордієнко; за ред. А. Ф. Мельник. Київ: Знання-Прес, 2003. 343 с.

6. Теорія держави та права: підручник / Є. О. Гіда, Є. В. Білозьоров, А. М. Завальний та ін.; за заг. ред. Є. О. Гіди. Київ: ФОП О. С. Ліпкан, 2011. 576 с.

7. Громадські організації у дискурсі демократизації суспільства: монографія / Мін-во освіти і науки, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова; за науковою ред. В. П. Беха; редкол.: В. П. Бех (голова), Г. О. Нестеренко (заст. голови) [та ін.]. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. 680 с.

8. Лотюк О. До проблеми розуміння функцій громадянського суспільства // Право і громадянське суспільство, 2013. № 2. С. 96–103.

9. Денисюк М. В. Взаємозв'язок і взаємодія громадянського суспільства та держави (теоретико-правові аспекти) // Часопис Київського університету права, 2011. № 4. С. 86–89.

10. Кузнєцова Н. Громадянське суспільство та особисті немайнові права // Право України, 2015. № 4. С. 9–17.

11. Кузнєцова Н. Розвиток громадянського суспільства та сучасне приватне право України // Приватне право, 2013. № 1. С. 51–64.

12. Цивільний кодекс України: від 16.01.2003 р., № 435-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 23.12.2016 р.).

Pyzhov O., Hrokholskyi O. Formation and development of civil society in Ukraine (civil law aspects)

The article examines the main factors in the formation and development of civil society, effect of civil legal relations, in particular, on the origin and evolution of the civil society in Ukraine.

Keywords: civil society, civil society institutions, civil legal relations.

СПРОЩЕНЕ СУДОЧИНСТВО: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

Шабалін А. В.,

кандидат юридичних наук, молодший науковий співробітник Центру правового забезпечення розвитку науки і технологій НДІ інтелектуальної власності НАПрН України

У статті досліджено особливості становлення та розвитку спрощеної форми судочинства в Європі. Встановлено особливості застосування єдиного європейського судового наказу як форми спрощеного судочинства, а також особливості спрощеної судової процедури в праві окремих країн ЄС.

Ключові слова: наказне провадження, єдиний європейський судовий наказ, спрощене судочинство.

Останні політичні зміни, завдяки яким Україна обрала єдиний європейський вектор розвитку, в тому числі й у правовій сфері (Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом, роз. III «Юстиція, свобода і безпека», політична частина підписана 21.03.2014 р., економічна частина – 27.06.2014 р.), свідчать про необхідність звернення до європейського досвіду, зокрема, до становлення та розвитку наказного провадження як спрощеної форми судочинства.

Дослідження генези наказного провадження має ключове значення для з'ясування його суті та місця в системі судочинства Європи. Отримані знання про те, яким чином здійснювалося спрощення судочинства, які фактори вплинули на такий процес, надасть можливість зрозуміти сучасні реалії наказного провадження, його проблеми та визначити перспективи розвитку.

Як слушно зазначав І. Л. Петрухін: «...нам корисно знати, як готувалися судові реформи в минулому, яким чином організувалася робота щодо перегляду законодавства і наскільки радикальними були ці перетворення та зміни» [1, с. 3].

Відправною точкою в такому дослідженні є римське приватне право. Це пояснюється тим, що саме право Риму стало фундаментом для розвитку правових систем більшості країн і, насамперед, європейських.

Зупинимось на моделі судової системи Риму.

Судова система Риму складалася з двох видів судів: публічні суди (*iudicia publica*) та приватні суди (*iudici privata*), а судовий процес існував у двох видах: цивільному та кримінальному.

Особливістю римського цивільного процесу в періоди республіки та принципату був його поділ на дві стадії:

- 1) розгляд справи у претора (*ius*);
- 2) розгляд справи в суді (*iudicium*).

Розгляд справи у претора був підготовчою стадією до розгляду в суді. Тут з'ясовувалися всі обставини справи, відшукувалися свідки та встановлювалися вимоги сторін. Якщо порушник визнавав свою провину та погоджувався відповідати за неї, на цьому етапі справа закінчувалася.

Якщо ж порушник не визнавав пред'явленого позову, справу передавали до суду, який і вирішував її по суті і зобов'язував порушника відшкодувати завдану шкоду [2, с. 29].

Така побудова системи римського цивільного судочинства надавала можливість уникнути стадії позовного провадження, якщо відсутній спір про право, та вирішити справу в спрощеному порядку.

У римському процесі інтердикти (розпорядження претора, якими він забороняв здійснювати будь-які протиправні дії) спочатку адресувалися конкретним особам, а потім проголошувались як загальнообов'язкове правило. Вони широко застосовувались як правовий засіб щодо протиправних дій: претор видавав розпорядження одній зі сторін (відповідачу): не реалізовувати свої права шляхом насильства (*vim fieri veto*). Протиправність у давні часи найчастіше проявлялась у відносинах володіння. Внаслідок цього й виникли інтердикти володіння, спрямовані на захист фактичного володіння речами. Вони поділялися на інтердикти, які захищали наявне володіння від посягань третіх осіб; інтердикти щодо повернення втраченого володіння тощо [3, с. 46].

Претор видавав інтердикти лише на підставі фактів, на які посилалась особа, з метою захисту свого права. Усі обставини справи перевірялися претором до видання інтердикту заявникові. Обов'язковою умовою видання інтердикту була наявність твердження заявника, яке претор попередньо визнав правдивим, тоді виданий претором інтердикт підлягав негайному виконанню прямо на місці його постановлення.

Отже, можна дійти висновку, що інтердикт був аналогом сучасного судового наказу в Європі.

Процедура спрощеності судочинства була відома і європейському праву епохи Середньовіччя.

Виникнення спрощеного судочинства в європейських країнах того періоду було зумовлене передусім впливом римського права, а також розвитком економічних відносин. Так, відомий російський учений-процесуаліст К. І. Малишев вказував, що в Італії на запровадження особливої форми спрощеного судочинства безпосередньо вплинула торгівля, яка велась у великих торгових містах. Так, насамперед з метою захисту прав торговців, спрощена судова процедура була спрямована на вирішення торговельних спорів, для стягнення коштів на підставі векселя чи іншого безспірного фінансового документа. З часом подібний поділ процесу на загальний і спрощений з'явився й в інших країнах Європи [4, с. 49].

Інший фактор, який сприяв розвитку спрощеності в цей період у судочинстві багатьох європейських країн, був пов'язаний з неявкою однієї зі сторін у судове засідання або визнання однією зі сторін претензій іншої, тобто необхідності процесуальної економії часу. Свідченням цього є європейські пам'ятки права, а саме: Кутюми Бовезі (XIII ст.), Польська правда (XIII ст.), Законник Стефана Душана (XIV ст.), Збірник Магдебурзького права (XIV ст.), Акт «Про відправлення правосуддя» (XIV ст.) та ін. Так, якщо позивач не з'являвся у судове засідання, то це призводило до того, що він втрачав право на позов, а в разі неявки відповідача, останній вважався таким, що програв процес [5, с. 406, 739, 756, 902].

Спрощене судочинство було відоме й канонічному праву, де воно застосовувалося до певних видів цивільних справ. Така процедура здійснювалася без участі професійного захисника та дослідження доказів [6, с. 20–24].

У XIX ст. аналог сучасного наказного провадження з'являється в процесуальному праві низки країн Західної Європи. Так, спрощеність процедури вирішення цивільних справ знайшла своє закріплення в судочинстві Англії, Австрії, Німеччині [7, с. 242].

У структурі судових наказів західноєвропейських країн зазначеного періоду науковці виділяють дві форми: умовну та безумовну [4, с. 358–359]. Умовний наказ становив нагадування боржнику про необхідність виконання певної вимоги та видавався судом лише на підставі боргових зобов'язань. Безумовний наказ видавався судом на підставі виконавчих документів у межах виконавчого процесу. Обидва накази видавалися за клопотанням заінтересованої особи, без виклику сторін і дослідження доказів.

Варто зазначити, що означений поділ судових наказів характерний і для сучасного цивільного процесу.

XX ст. було позначене значним розвитком спрощеності судочинства в Європі.

Одним з перших кроків, спрямованих на запровадження спрощеності судочинства в країнах сучасної Європи, стали Рекомендації № R (81) 7 від 14 травня 1981 р. Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо шляхів спрощеного доступу до правосуддя та Рекомендації № R (84) 5 від 28 лютого 1984 р. щодо принципів цивільного судочинства з метою вдосконалення судової системи. У цих рекомендаціях вказано, що для справ безспірного характеру мають бути передбачені спеціальні правила прискореного розгляду [8, с. 271–313].

Інший етап розвитку характеризується запровадженням процедури європейського наказного провадження.

Так, Європейським Парламентом та Радою Європи було прийнято Регламент № 1896/2006 «Про ведення Європейського наказного провадження» (далі – Регламент). Так було започатковано єдиний європейський судовий наказ щодо вирішення цивільних і комерційних (господарських) справ. Документ набув чинності 12 грудня 2008 р. та діє в більшості країн ЄС (крім Данії) [9; 10, с. 33]. Регламент спрямований на захист міждержавних приватних правовідносин. Так, ст. 2, 4 Регламенту визначено, що його дія поширюється на стягнення грошових коштів, пені у цивільних і комерційних справах (господарських), які мають міждержавний характер, і строк платежу настав на момент подання відповідної заяви, у той же час податкові, митні, адміністративні справи, питання про відповідальність держави, її органів не можуть бути вирішені за правилами Регламенту. Іншим позитивним моментом є те, що Регламент не обмежує суми, що може бути стягнута на користь заявника. Для отримання судового наказу заявник повинен звернутися з відповідною заявою до суду країни – учасниці ЄС, форма, якої повинна відповідати вимогам, закріпленим у Додатку № 1 Регламенту. Боржник має право протягом 30-ти днів з моменту вручення йому судового наказу подати до суду заперечення проти заявлених вимог, яке має бути оформлене згідно з визначеними стандартами (п. 1 ст. 16 Регламенту) [10, с. 33–38].

Прийняття Регламенту зумовило необхідність внесення доповнень країнами – учасницями ЄС до національних цивільно-процесуальних актів (Франція, Німеччина, Болгарія, Італія та ін.) [10, с. 39].

Також на даний час у країнах ЄС діє Європейський порядок вирішення дрібних спорів (Регламент ЄС № 861/2007 від 11.07.2007 – з 2009 рр. в усіх державах – членах ЄС, крім Данії), який є однією із форм здійснення спрощеного судочинства при вирішенні справ транскордонного характеру.

Аналіз викладеного надає можливість дійти висновку, що за правилами спрощеного судочинства в Європі може вирішуватися значне коло цивільних та господарських (комерційних справ). Так, зокрема, спрощена форма є доволі ефективною для захисту економічних прав авторів: стягнення авторської винагороди, ліцензійних відрахувань (роялті). Також стягнення відповідних ліцензійних відрахувань можливо за європейською спрощеною процедурою й для юридичних осіб, які є суб'єктами права інтелектуальної власності, зокрема на аудіовізуальні об'єкти. Зокрема, таке стягнення можливе за єдиним європейським судовим наказом (Регламент № 1896/2006), оскільки вказана спрощена процедура надає можливість захистити широке коло цивільних прав, у тому числі й у сфері інтелектуальної власності.

Незважаючи на запровадження європейського наказного провадження, у країнах ЄС залишилася внутрішня процедура наказного провадження.

Так, у Франції існує процедура, що за своєю юридичною природою нагадує наказне провадження. Титул IV кн. 4 «Обов'язки та договори» Цивільного процесуального кодексу Франції передбачає можливість видачі судового розпорядження про сплату грошового боргу, що впливає з договірних відносин, а також можливість видачі розпорядження про зобов'язання вчинити певні дії на користь кредитора [11, с. 9].

Наказне провадження знайшло своє закріплення й у німецькому цивільно-процесуальному законодавстві.

Однак варто зазначити, що німецьке цивільно-процесуальне законодавство не містить спеціальної процедури щодо видачі судового наказу в певних категоріях справ, спрощеність процесу проявляється в тому, що суд ухвалює заочне рішення у випадках, визначених законом. Так, якщо відповідач своєчасно не надав суду пояснень або заперечень щодо позовних вимог, то позивач має право вимагати від суду ухвалити заочне рішення на свою користь (§ 276 (2), 331 (1) ЦПК ФРН). Також суд має право ухвалити заочне рішення й у випадку, коли від відповідача у встановлений строк (14 днів) не надійшли на адресу суду не тільки письмові заперечення, а й заява про намір подати такі заперечення (§ 330, 331 ЦПК ФРН). У разі визнання позову відповідачем суд також ухвалює заочне рішення, зміст якого викладається безпосередньо на оригіналі позову чи окремому аркуші, який додається до позову. Така форма судового рішення є спрощеною формою в німецькому праві (§ 313b ЦПК ФРН). ЦПК ФРН закріплює можливість отримання, замість заочного рішення, рішення суду, що ґрунтується виключно на матеріалах справи. Вимагати ухвалення такого рішення може як позивач, так і відповідач, якщо одна зі сторін не з'являється в судові засідання без пояснення причин. Суд задовольняє таку вимогу, якщо матеріали справи надають можливість ухвалити подібне рішення [12, с. 144–252].

Відповідно до гл. 43 Цивільного процесуального кодексу Естонії (далі – ЦПК Естонії) наказне провадження поділяється на: 1) письмове провадження за згодою сторін; 2) просте провадження; 3) документальне провадження. Письмове провадження застосовується судом у разі згоди сторін на це та за умови, коли справа може бути вирішена без судового засідання. У такому разі суд у стислий строк призначає строк для подачі сторонами заяв, клопотань, також суд визначає дату для публічного оголошення рішення у справі. Письмове провадження застосовується судом у спорах майнового характеру, коли сума позову не перевищує 50 000 крон (ст. 403–404 ЦПК Естонії).

Так, суд може розглянути справу в порядку простого провадження, якщо сума позову не перевищує 20 000 крон¹ (ст. 405 ЦПК Естонії). Документальне провадження застосовується судом у справах, пов'язаних з оплатою векселя, чека. Також вказана форма провадження застосовується з метою

¹Нині в Естонії діє єдина європейська валюта – євро.

виконання зобов'язань, які випливають з відносин іпотеки. Суд в документальному провадженні приймає рішення виключно на підставі наданих документів (ст. 406 ЦПК Естонії) [13].

Варто зазначити, що нині в Естонії запроваджена електронна процедура видачі судового наказу [10, с. 49–50].

У шведському цивільному процесі наказне провадження поділяється на певні види: провадження за вимогою та документальне провадження. Обидва види провадження мають письмову форму. Різниця між провадженням за вимогою та документальним провадженням полягає в тому, що в першому випадку боржник може шляхом оспорювання позову перешкодити кредиторів отримати право на примусове виконання, у другому ж випадку боржник має право отримати лише спеціальні види процесуальних заборон [14, с. 107]. Також у Швеції існує ще одна форма спрощеного провадження, що застосовується судом для розгляду цивільних справ із незначною сумою позову відповідно до Закону Королівства Швеції «Про розгляд дрібних позовів» 1974 р. Згідно зі вказаним Законом така справа розглядається суддею одноосібно, без участі сторін і їхніх адвокатів.

Свої особливості наказне провадження має Фінляндія. Вони полягають у тому, що цивільні справи з незначною сумою позову, крім «морських», розглядаються окружними та міськими судами без стадії попереднього розгляду та обміну письмовими доказами між сторонами. Інша особливість полягає у тому, що в процесуальному законодавстві Фінляндії передбачена заборона на оскарження рішень суду першої інстанції до суду вищої інстанції у цивільних справах із незначною сумою позову.

Можливість спрощеного захисту порушеного права передбачена і в арбітражному процесі Фінляндії при розгляді торговельних справ арбітражною комісією Центральної торговельної палати в м. Гельсінкі. За зверненням однієї зі сторін орган арбітражної юрисдикції може застосовувати процедуру спонукального провадження, що за своєю правовою природою дуже нагадує наказне провадження.

Досліджуючи розвиток наказного провадження, варто зауважити, що на сьогодні спрощеність судочинства знайшла своє закріплення не тільки в цивільному процесі. Наприклад, ст. 73 Закону Польської Республіки «Про конституційний трибунал» від 1 серпня 1997 р. передбачено право Конституційного трибуналу Польщі постановити наказ, спрямований на усунення помилок або іншого процесуального браку у раніше ухваленому Трибуналом конституційному рішенні. Такий наказ видається судом без судового розгляду на спеціальному засіданні. Також такий наказ видається Трибуналом з метою усунення сумнівів щодо тлумачення змісту конституційного рішення на підставі заяви заінтересованого учасника судового процесу (ст. 74 Закону) [15]. Викладене свідчить про значне розширення спрощення судочинства на європейському просторі.

У Великій Британії наказне провадження має альтернативний характер щодо позовного. У 1998 р. у Сполученому Королівстві були прийняті нові Правила цивільного судочинства (далі – Правила), якими було реформовано систему цивільної юстиції. Правила розширили можливості застосування спрощеної форми провадження. Специфіка Правил полягає в тому, що позивач може ініціювати розгляд справи відповідно до приписів ч. 8 Правил, що має назву «Альтернативне провадження». Останнє застосовується в разі, коли спір стосується незначного факту або справа може бути розглянута в альтернативному порядку, з огляду на її складність. Утім суддя має право, якщо визнає за доцільне, розглянути справу за загальними правилами цивільного судочинства, незважаючи на те, що сторони висловили бажання розглядати справу в альтернативному порядку. Альтернативне провадження характеризується тим, що в ньому розглядаються позовні вимоги за спрощеною процесуальною процедурою, яку мають право застосовувати Верховний Суд країни, а також суди графств королівства як альтернативу складному цивільному процесу. Спрощеність британського цивільного судочинства проявляється і при розгляді спору за загальними правилами цивільного судочинства. Так, за спрощеною процедурою судом розглядаються так звані малі позови (small claims track) – розмір вимог до 5000 фунтів стерлінгів або якщо позивачем є орендодавець чи орендар житлового приміщення і сума позову не перевищує 1000 фунтів стерлінгів. Тут спрощеність проявляється в тому, що суд розглядає справу без детального дослідження доказів, наприклад, у такому провадженні не проводиться експертиза [16, с. 34–36].

Отже, вищевикладене свідчить, що спрощене судочинство широко представлене як в праві єдиної Європи, так і окремих європейських країн. Вважаємо, що такий підхід є позитивним й таким, що значно розширює можливості оперативного захисту порушеного права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Петрухин И. Л. Правосудие: время реформ. Москва: Наука, 1991. 207 с.
2. Агафонов С. А. Римське право: навч.- метод посіб. для самост. вивч. дисципліни. Київ: НЕУ, 2005. 143 с.
3. Підпригора О. А. Основи римського приватного права: підручник. Київ: Вища шк., 1995. 267 с.

4. Мальшев К. И. Курс гражданского судопроизводства. В 3-х томах. Санкт-Петербург: Тип. М. М. Стасюлевича. Том первый. 2-е изд., 1876. VIII. 444 с.
5. Хрестоматия памятников феодального государства и права стран Европы / под ред. В. М. Корещкого. Москва: Юридическая литература, 1961. 950 с.
6. Барон Ю. Система римского права. В 4-х книгах. Книга 2. Санкт-Петербург, 1908. Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2005. 1100 с.
7. Гражданский процесс. Особенная часть: учеб. / под общ. ред. Т. А. Беловой, И. Н. Колядко, Н. Г. Юркевича. 2-е изд., перераб. и доп. Минск: Амалфея, 2007. 592 с.
8. Организация и деятельность адвокатуры в России. Сост. В. М. Ануфриев, С. Н. Гаврилов. Москва: Юриспруденция, 2001. 574 с.
9. Обзор законодательства Sorainen № 52 октябрь 2008. URL: <http://www.somari.com/UserFiles/Publication/LegalUpdate.October-2008.2008-10-30.rus.pdf>.2008 (дата звернення: 27.01.2017).
10. Наказне провадження в цивільному процесі: монографія / за заг. ред. В. І. Бобрика. Київ: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2011. 203 с.
11. Новый Гражданский процессуальный кодекс Франции. Пер. с франц. В. Захватаев. Предисловие: А. Довгерт, В. Захватаев. Отв. ред. А. Довгерт. Киев: Истина, 2004. 544 с.
12. Давтян А. Г. Гражданское процессуальное право Германии. Москва: Городец-изд, 2000. 320 с.
13. Гражданский процессуальный кодекс Эстонии принят 20 апреля 2005 года. Электронная правовая библиотека «Мир». URL: http://albookerk.ru/g/vitrum/gpk_ehstonii.html (дата звернення: 27.01.2017).
14. Введение в шведское право / под ред. Б. С. Крылова. Москва: Юрид. лит., 1986. 334 с.
15. Закон Польской Республики «О Конституционном Трибунале» от 1 августа 1997 г. (с измен. и допол. Закон Dzu No 102; No 48; No 98; No 169; No 56; No 178; No 182; No 197). Интернет-библиотека конституций Романа Пашкова. URL: <http://constitutions.ru/archives/7585> (дата звернення: 25.01.2017).
16. Кудрявцева Е. В. Современная реформа английского гражданского процесса: автореф. дис. канд. юрид. наук на соиск. науч. степени канд. юрид. наук: спец.: 12.00.15 «Гражданский процесс; арбитражный процесс. Москва: Моск. гос. ун. имени М. В. Ломоносова (юридический факультет), 2008. 52 с.

Shabalin A. The court order proceedings: european practice

In this scientific article scientific explores issues and practices court order proceedings in Europe. Explores development court order proceedings in european countries. Studied specifics court order proceedings in selected European countries. Explores the EU directive that regulates court order proceedings in a united Europe (EU Regulations № 1896/2006).

The court order proceedings origins in Roman law. Then analogue court order proceeding in the law of the Middle Ages in Europe. The twentieth century began a new period of court order proceedings in Europe. The European Parliament and the general European government adopt uniform regulations court order proceedings (Regulations № R (81) 7, 14.05. 1981 year, Regulations № R (84) 5, 28.02.1984 year). The court order proceedings make a quick civil law proceedings in Europe.

Now in law Europe exist EU court order proceedings (EU Regulations № 1896/2006), exist EU Regulations about small civil court cases (EU Regulations № 861/2007, 11.07.2007 year). The rules EU court order proceedings applied to different civil court cases: commercial court cases, copyright court civil cases.

The court order proceedings used in some European countries.

The court order proceedings used civil law of France (Title IV Code of Civil Procedure).

The court order proceedings used civil law of Germany (§ 330, 331 Code of Civil Procedure) for small civil court cases.

The court order proceedings used civil law Estonia (articles 403–404 and articles 405–406 Code of Civil Procedure) for small civil court cases (20 000 Estonian kroon).

In law of Poland court order proceedings used in the constitutional process (The «Law about Constitutional Tribunal», 1/09.1997 year, article 73). In the constitutional process of Poland court order needed to correct judicial errors.

The court order proceedings used civil law of Great Britain (The Civil Procedure Law, 1998 year). In the UK court order proceedings is an alternative to court proceedings. In the UK decide on the application of court order proceedings plaintiff.

In Sweden and Finland court order proceedings necessary for trade and commercial cases. In the Finland this solves the Arbitration Commission of Helsinki.

Analysis of all of the text indicates the effectiveness court order proceedings in civil law of EU and other European countries. The Ukraine is actively exploring European court order proceedings. It is important for the implementation of European law in the Ukrainian law.

Keywords: court order proceedings, court order (a writ), EU court order proceedings.